

ПОЗИЦІЯ

ГРОМАДЯНСЬКОГО

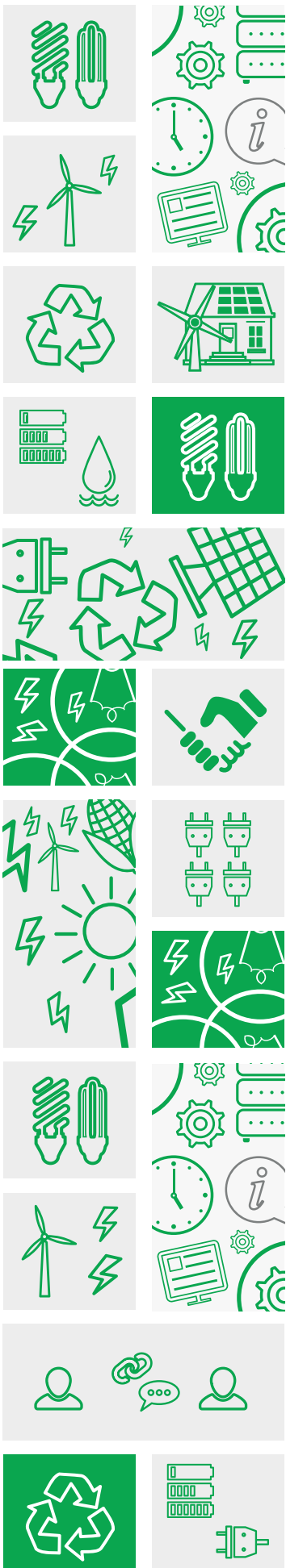
СУСПІЛЬСТВА

ЩОДО СПРАВЕДЛИВОЇ
ТРАНСФОРМАЦІЇ ШАХТАРСЬКИХ
ГРОМАД У ПОВОЄННОМУ
ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНИ

Повномасштабне вторгнення росії відстрочило плани та стратегії шахтарських громад стосовно справедливої трансформації. Війна підсилює проблеми цих громад: відбувається руйнування критичної інфраструктури, затоплення шахт з усіма супутніми екологічними наслідками на додачу до вже наявних екологічних проблем, спричинених вугільною промисловістю. Люди вимушені евакуюватися, і невідомо, чи повернуться вони до своїх громад. Проте, справедлива трансформація вугільних міст допоможе створити умови не тільки для післявоєнного зеленого відновлення, а й подальшого сталого економічного та соціального розвитку. Зокрема, важливо звернути увагу на такі напрямки як енергетика, захист довкілля, економіка, освіта, житлова політика, гендерна рівність та інклюзивність:

- Питання енергетичної безпеки мають бути вирішені не тільки відбудовою інфраструктури, а й зміщенням фокусу на низьковуглецеві та енергоефективні технології, з розвитком розподіленої генерації з відновлюваних джерел енергії.
- Вирішення питань екологічної та техногенної безпеки має передбачати розв'язання проблем, які виникли як унаслідок функціонування вугільної промисловості, так і через руйнування, спричинені військовими діями, а також враховувати вплив на здоров'я населення.
- Відновлення економіки та економічний розвиток шахтарських громад має передбачати диверсифікацію економіки, враховувати особливості та стан громад і сприяти сталому розвитку.
- Освіта для відновлення шахтарських громад має включати реформування системи освіти, профорієнтації, перепрофілювання та підтримки спеціалістів різних вікових груп.
- Важливим є забезпечення житлом та доступ до соціальної інфраструктури, як один з визначальних факторів для визначення можливості проживання на певній території.
- І, нарешті, важливо враховувати аспект гендерної рівності та універсальної доступності у питаннях працевлаштування, освіти, оплати праці тощо.

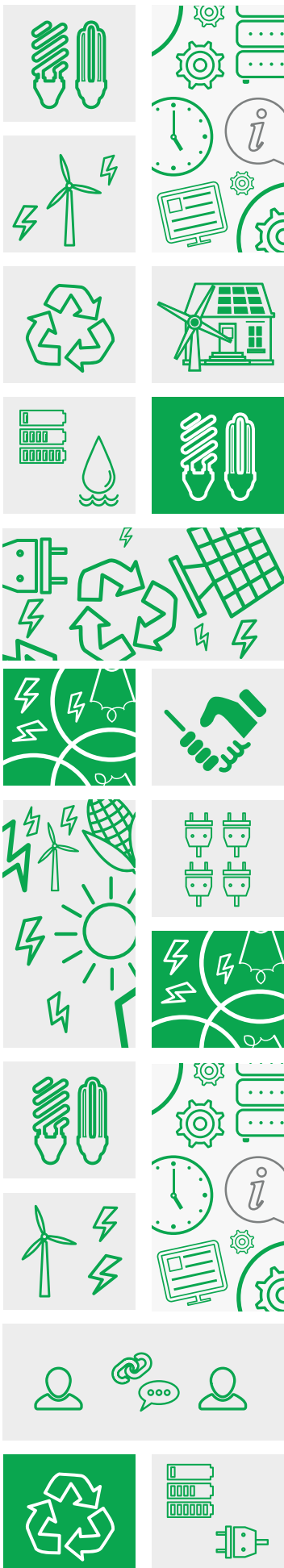
15 вересня 2022 року керівники шахтарських громад з різних областей України вперше підписали [спільне звернення](#) щодо ролі їхніх громад у відновленні України та перспектив справедливої трансформації. Це звернення засвідчує прагнення відбудувувати вугільні громади на принципах справедливої трансформації та бажання долучатися до планування цього процесу вже зараз.

Через військову агресію росії шахтарські громади зазнали суттєвих негативних наслідків. На Сході (Донецька, Луганська область) — це руйнування інфраструктури, затоплення шахт, погіршення стану довкілля, евакуація населення та окупація. Водночас для центральних та західноукраїнських шахтарських громад, що знаходяться в Дніпропетровській, Львівській та Волинській областях, як і для більшості тилкових громад України, серйозними викликами стали міграція населення, гуманітарна підтримка, розміщення та працевлаштування внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Загалом вугільні громади стикаються з подібними викликами, як і будь-які інші громади, що зазнали впливу війни.

Звісно, справедлива трансформація монопрофільних міст (в т.ч. вугільних) передбачена проектом Плану відновлення України та стратегічними документами національного та локального рівня. Хоча виконання довоєнних стратегічних документів поставлено на паузу — вони потребують перегляду з огляду на вплив війни. Деякі вугільні громади вже починали роботу над стратегічними документами щодо справедливої трансформації, отже, вони можуть бути джерелом ідей та натхнення щодо відновлення інших монопрофільних громад. Крім того, мають бути впроваджені заходи, багато в чому аналогічні до тих, які необхідні в будь-яких інших монопрофільних громадах, але в той же час вугільні міста потребують унікальних додаткових кроків, пов'язаних з викликами, спричиненими вугільною промисловістю.

Серед таких унікальних викликів особливо гостро постають питання працевлаштування та розвитку економіки, збереження стану довкілля та забезпечення сталості енергетичної системи. В той же час, низка вугільних громад має свій унікальний, раніше недостатньо реалізований потенціал — як-от у галузі туризму, сільського господарства, індустріальних комплексів тощо.

Звісно, деякі вугільні громади наразі знаходяться на окупованих територіях або розташовані близько до лінії фронту

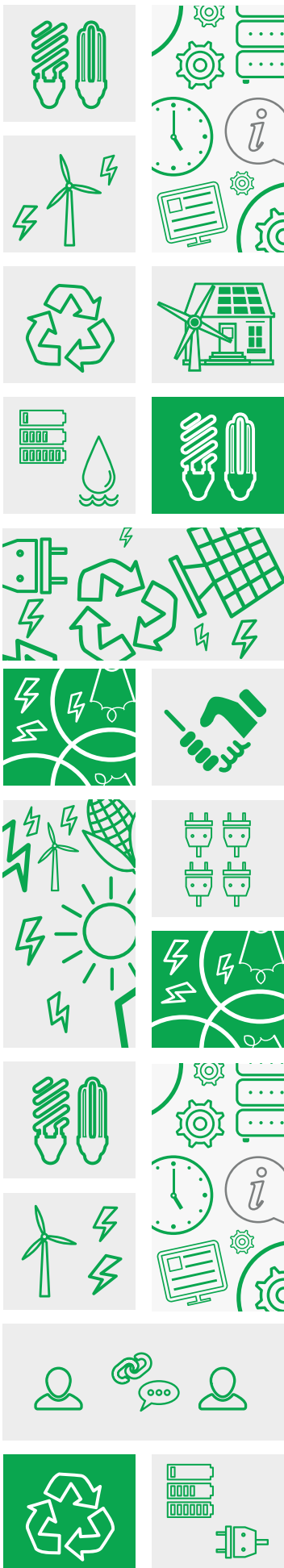

та зазнали значних руйнувань, що унеможлиблює повне відновлення до припинення військової агресії росії. Проте, вже сьогодні має бути створено бачення відновлення таких громад, щоб закласти основу для майбутньої справедливої трансформації.

З метою підтримки шахтарських громад у їх прагненні до справедливої трансформації, громадянське суспільство **зкликає взяти до уваги наведені нижче рекомендації та врахувати їх у подальшому процесі розробки Концепції та Програми справедливої трансформації монопрофільних міст/громад, на основі попередніх напрацювань та з урахуванням нових викликів.**

Рекомендації погруповані за такими напрямками:

- 1.** Енергетика
- 2.** Захист довкілля
- 3.** Економіка
- 4.** Освіта
- 5.** Житлова політика
- 6.** Гендерна рівність та інклюзивність

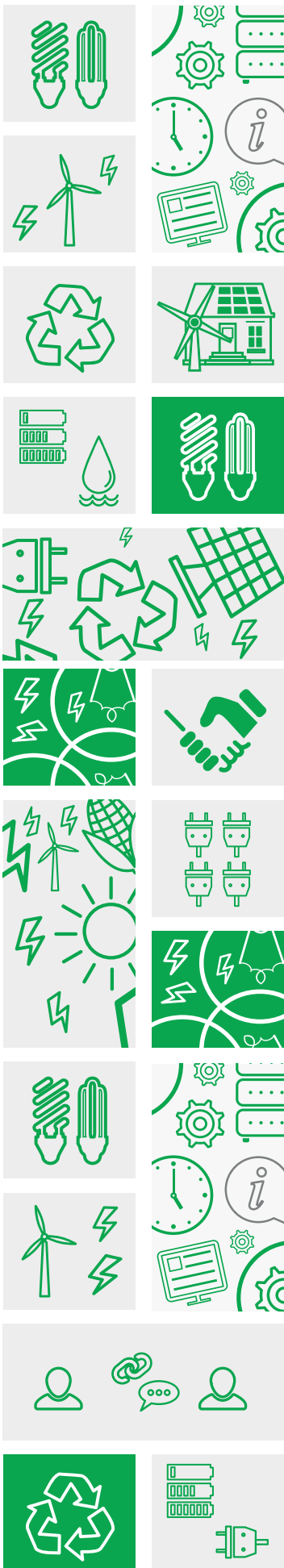
ЕНЕРГЕТИКА

Заходи з посилення енергетичної безпеки у відбудові монопрофільних шахтарських громад мають передбачати не тільки відновлення енергетичної інфраструктури, але й структурну перебудову економіки на основі чистих, низьковуглецевих і енергоефективних технологій. Отже, крім відбудови критичної інфраструктури, важливо сфокусувати увагу на:

- розвитку децентралізованої (малої) генерації відновлюваних джерел енергії у громадах,
- декарбонізації опалення шляхом поступового заміщення газу та вугілля на відновлювані джерела енергії (наприклад, теплові насоси),
- повторному використанні шахтної води в енергетичних потребах (наприклад, для опалення),
- розвитку біоенергетики на основі «другого покоління» біомаси, що відповідатиме оновленій Директиві ЄС щодо розвитку відновлюваної енергетики (RED III), для теплозабезпечення та виробництва електроенергії (після приведення українського законодавства у відповідність до норм ЄС),
- створенні енергетичних кооперативів.

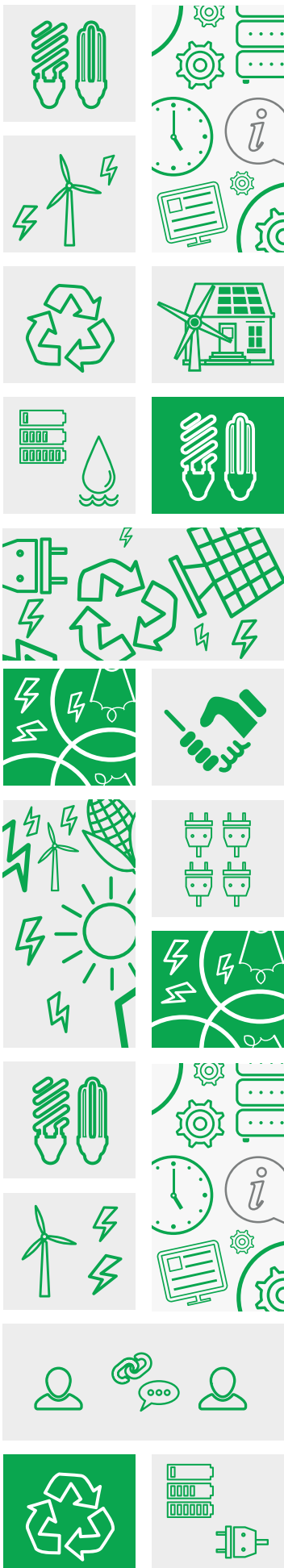
ЗАХИСТ ДОВКІЛЛЯ

Екологічна та техногенна безпека має бути в центрі прийняття рішень. Функціонування шахт, а особливо їх затоплення, викликає та посилює низку екологічних проблем, пов'язаних із забрудненням наземних та підземних вод та ґрунтів. Це створює високі ризики техногенних катастроф, попередження яких вимагає значних ресурсів. Наслідки функціонування та затоплення шахт спричиняють погіршення стану здоров'я людей, які змушені пити недостатньо чисту воду, їсти забруднені продукти харчування тощо. Навіть до початку війни у 2014 році забруднення води, повітря, ґрунтів у вугільних громадах були суттєвими. Наразі через російську агресію до цього переліку додалися також негативні наслідки ворожих обстрілів.

Отже, важливо не допустити погіршення стану довкілля, а по завершенню активної фази воєнних дій дослідити їх наслідки та зосередити зусилля на відновленні природних екосистем і рекультивації постраждалих територій. Тому необхідно запланувати такі заходи і дослідження:

- налагодження та технічне забезпечення системи моніторингу стану поверхневих і підземних вод, повітря та ґрунтів, уніфікація методик і обладнання системи моніторингу стану довкілля відповідно до Угоди про асоціацію України з ЄС,
- комплексний екологічний аудит вугледобувних регіонів по завершенню активної фази воєнних дій, обґрунтування кількісних параметрів природно-антропогенних змін природного середовища та техногенного навантаження на громади, що зазнали впливу гірничодобувної галузі, аналіз безпечності працюючих підприємств,
- створення інформаційно-довідкової системи еколого-геохімічних даних про вугільні громади,
- розробка програм локального еколого-геохімічного моніторингу для обґрунтування заходів безпечного використання питних вод населенням громад та дослідження можливості використання шахтних вод в якості питної та/або технічної води,
- орієнтація регіональної екологічної політики на забезпечення заходів еколого-орієнтованого відновлення територій,
- проведення заходів щодо екологічного відновлення територій, що зазнали впливу гірничодобувної галузі та/або затоплення шахт — зокрема, розробка і проведення заходів з усунення наслідків затоплення шахт, очищення та рекультивації забруднених земельних угідь, відновлення родючості ґрунтів, озеленення породних відвалів, утилізації відходів (в т.ч. накопичених високотоксичних відходів) та очистки стічних вод,
- управління шахтними водами для обмеження загроз довкіллю після закінчення гірничої експлуатації, відновлення та стабілізація водовідливу з затоплюваних шахт для утримання рівня підземних вод на безпечних глибинах,
- управління викидами метану, які утворюються внаслідок функціонування/консервування шахт.

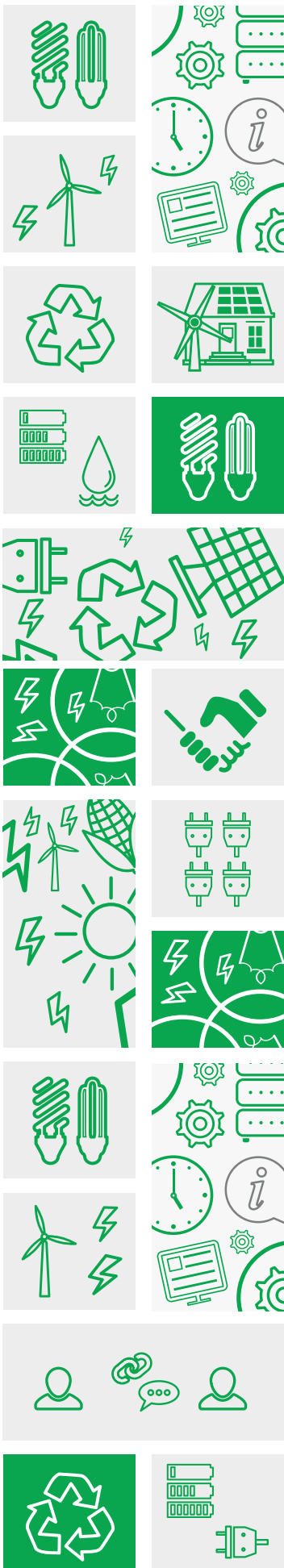

ЕКОНОМІКА

Економічний розвиток має передбачати відновлення економіки через орієнтацію на низьковуглецевість, енергоефективність, природоорієнтованість, ефективне та чисте виробництво, збалансоване споживання. Він повнен базуватися на наступних засадах: спільна відповідальність, інноваційність, співпраця, солідарність, гнучкість та взаємозалежність. Для врахування особливостей вугільних регіонів в процесі планування відновлення України важливо взяти до уваги специфіку кожної окремої громади та її можливості до розвитку.

Для цього можуть бути необхідні:

- дослідження передумов та потреб для залучення інвестицій до вугільних та інших монопрофільних громад, в т.ч. для виробництва елементів обладнання для генерації електроенергії з відновлюваних джерел;
- ефективне інфраструктурне та енергетичне забезпечення інвестиційної діяльності,
- розробка унікальних перспективних профілів громад з урахуванням довоєнних оцінок та змін, що відбулися внаслідок військової агресії росії,
- пошук можливостей використання існуючих промислових майданчиків, об'єктів, шахтної води, промислових відходів та інших ресурсів вугільних підприємств, а також суміжних до вугільної галузі виробничих ланцюгів,
- створення нових точок економічного зростання з урахуванням наявного економічного та людського потенціалу для диверсифікації економіки шахтарських громад,
- диверсифікація економіки завдяки розвитку малого та середнього підприємництва та системної підтримки бізнесу в ринкових нішах, індивідуально визначених для кожної громади, за рахунок, зокрема, створення спеціальних програм та фондів,
- реалізації пілотних проєктів в шахтарських громадах,
- підтримка підприємницьких ініціатив у сфері зеленої циркулярної економіки,

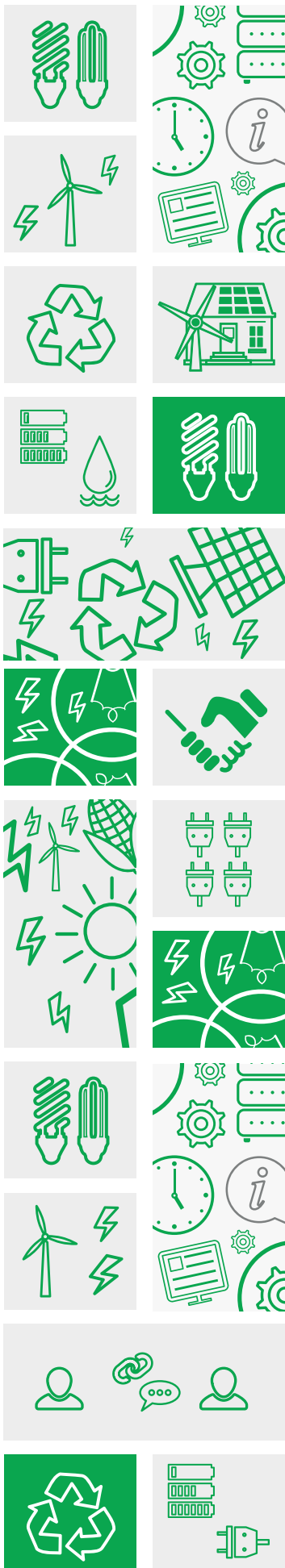

- посилення міжсекторальних зв'язків, виробничої кооперації, публічно-приватного партнерства та включення до систем існуючих економічних кластерів тих секторів, підприємств тощо, які визначені як економічні точки зростання громад,
- створення спільних інвестиційно привабливих продуктів громад (індустріальні парки, підготовлені земельні ділянки для інвестування),
- створення нових виробничих ланцюгів з високою доданою вартістю та приєднання до вже існуючих на національному та міжнародному рівні,
- розвиток інноваційного підприємництва та креативних індустрій.

ОСВІТА

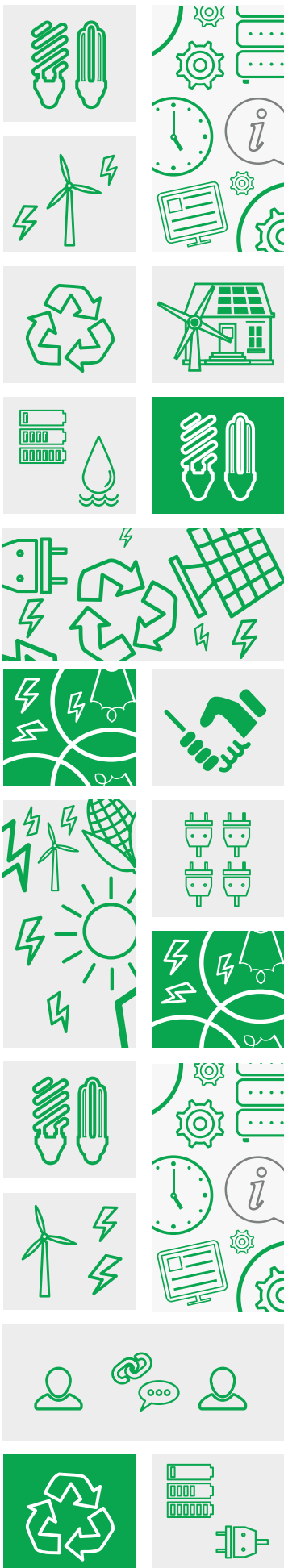
Освіта є напрямком, який також потребуватиме змін задля переорієнтації економіки з урахуванням низьковуглецевості, енергоефективності та природоорієнтованості. Внаслідок російської військової агресії сфера освіти та науки опинилася перед суттєвими викликами, пов'язаними з руйнуваннями освітньої інфраструктури, виїздом працівниць і працівників освіти за кордон та збільшенням серед них кількості ВПО. Для того, щоб пом'якшити та подолати фінансові, інфраструктурні та кадрові виклики, необхідно забезпечити:

- створення офлайн/онлайн програм та тренінгів для жителів та ВПО з вугільних громад,
- розробку програм для підтримки спеціалістів різних вікових категорій,
- перепрофілювання працівників шахт, що може відбуватися у споріднені галузі (наприклад, будівництво, що буде особливо актуально під час періоду відновлення) або інші сфери, які не потребують тривалого перенавчання та дозволяють розпочати працювати в короткий термін, в тому числі до завершення воєнних дій,
- перепрофілювання вже існуючих професійно-технічних навчальних закладів та включення програм, орієнтованих

на екологічні та енергетичні дисципліни, що відповідають потребам декарбонізації та трансформації вугільних регіонів,

- реалізацію програм регіонального замовлення на перекваліфікацію осіб та створення програми раннього виходу на пенсію для працівників шахт,
- впровадження заходів, спрямованих на реінтеграцію навчальних закладів після деокупації,
- реформування системи профорієнтації молоді на базі сучасних модернізованих мереж та закладів освіти,
- створення ефективної системи підготовки кваліфікованих кадрів, орієнтованої на нові види економічної діяльності, зокрема через налагодження навчання фінансовій грамотності та бізнес-навичкам на базі державних центрів зайнятості,
- зміни освітніх програм, спрямованих на інтеграцію з європейським академічним простором, а також впровадження заходів сприяння академічній мобільності та обміну українських і європейських навчальних закладів,
- налагодження дуальної освіти,
- створення спільних програм закладів вищої освіти і бізнесу,
- розвиток освіти може включати в тому числі створення нових освітніх інституцій, науково-дослідних та інноваційних центрів на регіональному і місцевому рівнях — наприклад, молодіжних Центрів інновацій, креативної економіки та робототехніки в громадах,
- створення інноваційної мережі закладів вищої/передвищої освіти, бізнесу, науково-дослідних організацій, локальних та регіональних інституцій місцевого економічного розвитку, молодіжних Центрів креативної економіки та робототехніки.

ЖИТЛОВА ПОЛІТИКА

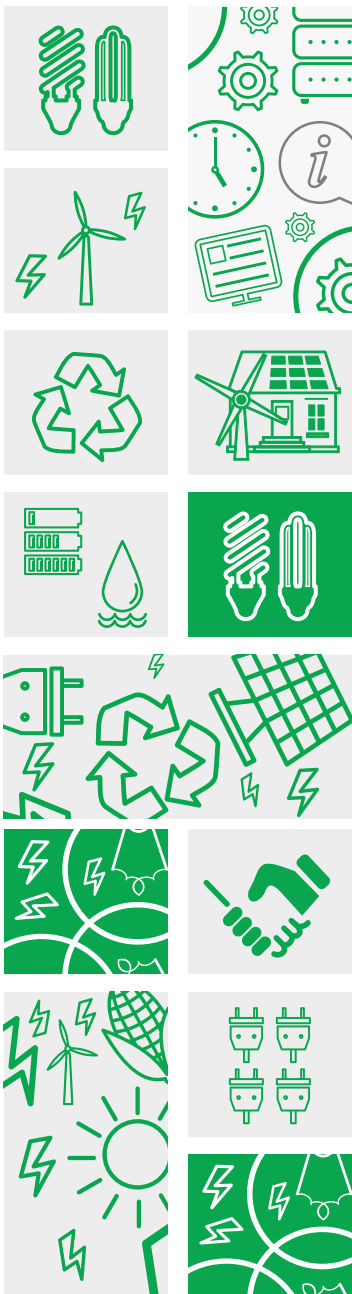
Повномасштабне російське вторгнення спричинило найбільшу в історії України житлову кризу. Насамперед населені пункти на Сході України, зокрема шахтарські громади, зазнали масштабних руйнувань і збитків у житловому секторі. Отже, необхідні такі заходи:

- вивчення становища переміщених осіб з шахтарських громад по регіонах (внутрішня та зовнішня міграція),
- розробка та забезпечення соціальним житлом, в тому числі для довготривалої оренди,
- масштабна термомодернізація існуючих багатоквартирних та приватних житлових будинків,
- забезпечення достатнього доступу до лікарень, поліклінік, та загалом послуг з охорони здоров'я, адже це впливає на ухвалення рішення щодо проживання (і старшими людьми, і молодими) на певній території.

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ ТА ІНКЛЮЗИВНІСТЬ

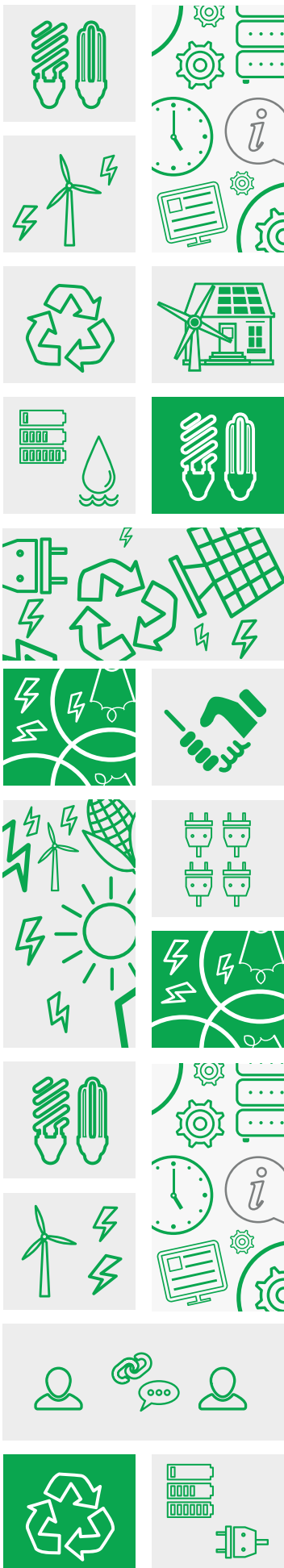
Гендерна рівність залишається викликом, в тому числі після повномасштабного вторгнення росії. Ситуація відрізняється залежно від громади, але оскільки шахтарська професія більш притаманна чоловікам, відповідно переміщення населення та умови праці відрізняються залежно від статі. Наприклад, у зв'язку з обов'язковою евакуацією на час опалювального сезону з території Донецької області багато жінок з дітьми змушені виїжджати. І якщо в деяких громадах чоловіки мають змогу переміститися разом із сім'єю, в інших вони залишаються працювати на місцевих шахтах. Тому під час повоєнного відновлення важливо врахувати гендерний аспект через:

- протидію гендерному розриву оплати праці та горизонтальній гендерній сегрегації за допомогою системи пільг, орієнтованих на самотніх жінок із дітьми і жінок пенсійного (літнього) віку, програм та проєктів, спрямованих на працевлаштування жінок,

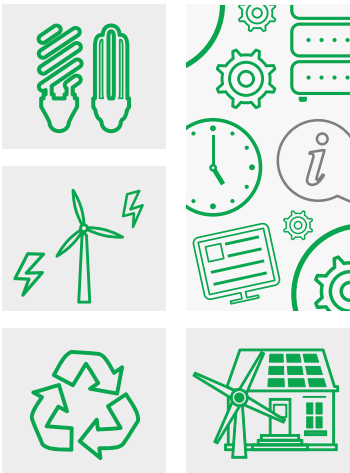
- підтримку не тільки самих шахтарів, а також їх сімей, зокрема щодо навчання/перенавчання, соціальних можливостей тощо,
- враховування потреб різних груп населення, в тому числі маломобільних груп,
- враховування гендерних стереотипів та відповідного розмежування обов'язків, що особливо помітно у вугільних громадах, в програмах навчання та перекваліфікації населення вугільних громад,
- проведення збору гендерної статистики, що відображає відмінності та нерівність у становищі жінок і чоловіків у всіх сферах життя, з розбивкою за статтю, віком тощо. Методи збору даних повинні враховувати наявність стереотипів, а також соціальних і культурних факторів, що можуть спричиняти появу гендерних упереджень.

Звісно, перед шахтарськими громадами постає багато викликів і значна частина проблем чекає вирішення до перемоги, проте, планувати цей процес та залучати громади важливо вже зараз. Просимо розглянути вищезазначені рекомендації та інтегрувати їх у подальшому процесі розробки Концепції та Програми справедливої трансформації монопрофільних міст/громад.

МАТЕРІАЛИ:

1. Відкритий лист керівників шахтарських громад щодо відновлення України
<https://interfax.com.ua/news/press-release/859008.html>
2. Проект Стратегії трансформації вугільних громад Донецької області
<https://myrnohrad-rada.gov.ua/news/23492-povidomlennya-pro-oprilyudnennya-projektu-strategiyi-transformaciyi-vugilnix-gromad-doneckoyi-oblasti>
3. Життя без вибору: Прояви нерівності та дискримінації у вугільних містах, які варто врахувати при справедливій трансформації - Аналіз (резюме та рекомендації)
<https://ecoaction.org.ua/wp-content/uploads/2022/08/nerivnist-u-vuhilnyh-mistah-abs.pdf>
4. Дослідження процесу декарбонізації у східній Україні - Аналітичний звіт
<https://r2p.org.ua/wp-content/uploads/2022/05/analitichnij-zvit-shhodo-doslidzhennya-proczesu-dekarbonizaczi%D1%97-u-shidnij-ukra%D1%97ni-povna-versiya.pdf>
5. Зелена відбудова України: Позиція громадськості
<https://ecoaction.org.ua/zelena-vidbudova-ukrainy-pozytsia-hromadskosti.html>
6. Програма Економічної диверсифікації Добропільської міської об'єднаної територіальної громади в умовах «зеленого переходу»
<https://doc.mrd.gov.ua/component/documents/8890:prozatverdzhennia-prohramy-ekonomichnoi-dyversyfikatsii-miskoi-dobropilskoi-miskoi-obiednanoi-terytorialnoi-hromady-v-umovakh-zelenoho-perekhodu>
7. Програма Економічної диверсифікації Петропавлівської територіальної громади
https://petropotg.dp.gov.ua/storage/app/sites/145/uploaded-files/Draft_ASTAR_Programma_Petropavlivka1.pdf
8. Програма економічної диверсифікації Першотравенської міської територіальної громади в умовах справедливої трансформації на період до 2024 року

https://rada.info/upload/users_files/34357055/a2c830f0fe042f5bf7640fe25d112266.pdf

9. Концепції Державної цільової програми справедливої трансформації вугільних регіонів України на період до 2030 року

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1024-2021-%D0%BF#Text>

Даний документ був підготовлений в межах проекту «Нова енергія – сприяння діалогу для сталого розвитку українських вугільних регіонів», що реалізується партнерськими організаціями – **Germanwatch**, **Центром екологічних ініціатив “Екодія”**, **Луганським обласним правозахисним центром “Альтернатива”** за підтримки **Федерального міністерства економіки та захисту клімату Німеччини** у співпраці з **Німецьким товариством міжнародного співробітництва (GIZ)**.

Цей документ не обов'язково відображає погляди уряду Німеччини. Відповідальність за зміст документу несуть виключно автори/ки позиції.

